

II. RÁKÓCZI FERENCZ MINT HADÚR.¹

A nép szeretete, lelkesedése volt Rákóczi szabadságharczának éltető ereje. «Nem alkuszunk! — szolt oda Bercsényi egy alkalommal a hollandus követnek. — Mi szabadságot keresünk, nem sajtot!» «Ha szabadságot kerestek, — felelt a hollandi csöndesen, — ne értéktelen rézpénzzel fizessetek, hanem vágjátok le a sok arany-ezüst lánczot mentéitekről, veressetek pénzt belőle s katonátok majd jobb kedvvel harczol. Hollandia nem ezüst, hanem ólom-pitykés katonákkal vívta ki szabadságát». A fejedelem valóban arra törekedett, hogy lelkes, de zsákmányhoz szokott, fegyelmezetlen népfölkelők helyett jól fizetett, jól fegyelmezett *nemzeti rendes hadseregre* bizza a szabadság ügyének kivívását s megoltalmazását.

Fölkelése és hadjárata megmutatta, a mit őmaga hirdetett,² hogy a nemesség járatlan a katonai ösmeretekben; mestereik nem voltak, de voltak tanítványok, a kik közé önmagát is számította. A háborúról elavult, vagy ferde fogalmai voltak, különösen a Thököly korabeli kuruczoknak. Tanulniok és tanítaniok kellett tehát egyidőben. Maga is szüntelenül tanította hadait, pedig újoncz volt a hadakozásban s tanácsadói éretlenek, a kik azonban azt hitték, hogy többet tudnak nála. Először a nagyszombati veszteség világosította föl, hogy egyikük sem ért a harcztanhoz. Azután is «nyelni kellett» azoknak szemrehányásait, kik szerint a francziáknak a nemzet szokásai-val és elveivel ellenkező elveit és tanácsait követi. Neki viszont

¹ Szerző II. Rákóczi Ferencz életrajza című művének sajtó alatt levő II-ik kötetéből.

² Rákóczi emlékiratai 77., 80., 95—99., 114—5., 120., 146.

arra kellett törekednie, hogy «ezen mi magyar nemzetünket a pogány (török) módra való hadakozástól elszoktassa, a szófogadást szívére tapasztassa, a ki által a hadi jó rend és disciplina helyreállittatik». Forgách Simon, a ki ösmerte a fejedelem «szent ügyekezését a jó militáris disciplinához»,¹ *nemzete katonai tanítójának* szánta őt.

A fejedelem valóban már 1705-ben tervezte, hogy Magyar- és Erdélyországban *katonai akadémiákat* állít föl tisztek képzésére;² egyelőre azonban be kellett érnie a *nemes ifjak társasága* fölállításával. Ezek az ifjak, az isteni gondviselés, vagy a Szentháromság gondviselésének lovagjai, a társaság alapszabályai szerint³ a fejedelem oldala mellett és szeme előtt növekedtek, hogy hazájukhoz való szeretetüket az isteni félelemmel, többféle tudománnyal és jóságos erkölcsökkel tanulják és gyakorolják. Ismeretes az a féltő gond, a melylyel fölöttük örködött. Katonai gyakorlataikra nem egyszer ő maga ügyelt föl.⁴ A társaságot, mint egy katonai akadémia magvát, a békében is fenntartani kívánta és csak az ott tanultaknak akart tisztségeket adni. Hogy *tiszteket* képezzen, a háború kezdetétől fogva nagy udvart tartott, mert így akarta magához vonni a nemeseket. A katonaszkodást úgy kedveltette meg velük, hogy tavasz kezdetén mindig személyes jelenlétében gyakoroltatta őket francia gránátus századával. Néhány magyar tisztet pedig egyenesen azért küldött ki Franciaországba, hogy a hadiszokásokat elsajátítsák. Ezek XIV. Lajos hadjárataiban mint beosztott magyar tisztek vettek részt; sőt Saint Geniez ezredét a király egy ilyen magyarnak, Salamonfai *Ráttky* Györgynek ajándékozta, ki a fejedelem meleg ajánlásával ment ki hozzá.⁵ A magyar *udvari hadak*, a palotások, a fejedelem nyilatkozata szerint, égtek a tanulás vágyától.⁶

¹ Forgách előszava Zrinyi török áfiumához, Századok, 1882. 534.

² Rákóczi Sréterhez, 1705 november 23. U. o. 1898. 813.

³ Közli (de I. vagy II. Rákóczi Györgynek tulajdonítja) Romy, Monum. Hung. I. 188. Ismerteti Thaly, Irodalom és művelődéstörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból. Budapest, 1885. 328—342.

⁴ Rákóczi-tár, I. 199.

⁵ Journal du marquis de Dangeau, X. 490. és XIII. 317. Századok, 1875. 490.

⁶ Rákóczi emlékiratai, 128—9.

Nem mondhatott hasonló dicséretet a *mezei hadakról*. Ott a fiatal tiszteket az öregebbek példái többnyire elrontották. Azonban a kapitányoktól, hadnagyoktól, tizedesektől mégis megkivánta, hogy az alattok álló vitézeket tanítgassák, oktassák, harc idején miként álljanak egy rendben s legjobban miként bánjanak a fegyverrel.¹ Az iskolákból tiszteknek kinevezett fiatalok jóakaratot tanusítottak. Az *altiszti testület*, melyet a fejedelem a hadsereg alapjának tartott, nem felelt meg a föladatainak, mert a káplár, őrmester pajtáskodott a falujabeli közlegénnyel s együtt szöktek haza szántani, aratni, szüretelni.²

A fejedelem szerint a hadakozás a szerencse dolga;³ szerencsénk nagy része pedig attól függ, hogy megelőzzük az ellenséget.⁴ Csak elmefuttatások mindazok, a mikből — a magunk dolgai nyomán — az ellenségről akarunk itélni. Néha olyanokról is gondolkozunk, a mikről az ellenség nem is álmodozik.⁵ Ha csak azt akarjuk tudni, az ellenség merre ment, azt 2—3000 ember is véghezviheti; de ha minden istenadta éjszaka — a mint a haza szolgálata kívánja — csapdosni, nappal ugyanannyival kísérgetni akarnók, a lovak fáradtsága miatt kétannyival sem vihetjük véghez. Mert bizonyára fárad, a ki fásaszt...⁶ Nagy gondja volt a hadak *menetelésére* s rendes *fölvonulására*. Ebben a részben néha rendkívül sokat kívánt tőlük.⁷ A menetrendet, mikor csatlakozásról volt szó, a vezérek rendszeren magától Rákóczitól kapták.⁸ Seregét egy-egy dombról olykor úgy rendezte el, mintha ütközetbe kellene mennie s néhány kilométerre így masírozattatta. A rendetlenül menőket megbüntette.⁹

A jövődőt nem tudhatván, az ügyet a történhető dolgok

¹ Az 1706. évi regulamentum 43. pontja. Tört. Tár, 1885. 562.

² Rákóczi eml. 97—98.

³ 1706 márczius 13. Arch. R. I. 486.

⁴ 1706 márczius 20. U. o. I. 494.

⁵ 1706 augusztus 29. U. o. I. 598.

⁶ 1706 szeptember 3. U. o. 603.

⁷ Rákóczi eml. 36., 49., 114., 132., 139., 156. Arch. R. I. 371., 405., 427.

⁸ Arch. R. I. 404.

⁹ 1708 május 15. és június 18. Arch. R. I. 124., 137., 139.

szerint kívánta kormányozni.¹ Véletlen esetekre is számított.² Lehetetlennek tartotta hazánk minden helyét hadaink diribdarabolásával megoltalmazni, kár és veszedelem nélkül.³ Apró portyák helyett a hadak összevonását ajánlotta. Hiszen a vezér sohasem bátoríthatja jobban az országot és hadait, mint ha megmutatja nekik a maga erejét.⁴ A vezér azon legyen, hogy csoportban tartsa hadát s nézze, kivel van dolga. Abból gyaníthatja legjobban, mire céloz.⁵ Az éjszakai próbákon a zavartól való félelmet tartotta a legnagyobb bajnak, mert a jelet föl nem ismervén, a kuruczok egymást ölik. Ajánlotta, hogy jel gyanánt odvas fák villogó darabjait tüzzék süvegeik mellé. «Ez olyan villámlás (ötlet) — írta ő maga,⁶ — a mely próba (tapasztalat) híjjával vagyon; nem is vétene az ember, ha csak kuriozitásból megpróbálná». Minden hadi szabálylyal ellenkezőnek tartotta, hogy teljes erővel, vagy elégséges gyalogság nélkül *várat* vivjanak, kivált hegyek között.⁷ Arra tanította katonáit,⁸ hogy a rést oltalmazni nem lehet jobban, mint ha mély árkot csinálnak a háta mögött, éjjel-nappal keményen lángoló tüzet tartanak benne, de csak akkor, ha az ellenség a ravelint megvette és hidakat rak az árkon; mert másként nem volna elegendő fájok. Hogy pedig hirtelen gerjeszthessenek tüzet, szurkos rőzskéket tartsanak készen s az árok két oldalán belül sánczot vessenek. *Táborőrségi*, valamint főképpen *várvédelmi* utasításaiban sok taktikai érdekesség és sok gyakorlati tanács van.

Nyílt harcban mindvégig ajánlotta a harcászati rend és a zárkozottság fenntartását s hogy a tisztek szorosan csapataiknál maradjanak.⁹ A hadirend jó folytatása, szerinte, a jó rendet

¹ 1706 szeptember 7. U. o. 610.

² 1706 szeptember 27. U. o. II. 107.

³ 1706 szeptember 12. U. o. I. 618.

⁴ 1708 június 7. U. o. II. 276.

⁵ 1709 szeptember 4. Arch. R. II. 534.

⁶ 1706 október 4. U. o. I. 636.

⁷ 1709 szeptember 4. U. o. II. 534.

⁸ 1704 július 1. Hadtört. Közl. 1895. 300—3. 1710 szeptember 24. Arch. R. III. 168.

⁹ 1710 februárius 25. Hadtört. Közl. 1892. 273—7.

és vigyázást leginkább akkor kívánja, a mikor legkevesebbet tarthatni az ellenségtől.¹ A lármáskodások ellen való műveletekre maguk tanították az ellenséget; mert rászoktatták, hogy 1—2 ezer emberével, sőt kevesebbel is bátran sétáljon. Már benne volt az a vélemény, hogy harczot nem állanak s az a felfuvalkodás, hogy meg nem győzhetik. Attól kell tartani, hogy hadát megosztván, csúffá teszi eldiribelt-darabolt hadtesteiket. Volna ez ellen orvosság és ha a dolgokat annak rendje-módja szerint tudnák folytatni, könnyű volna hirtelen egyiket, vagy másikat megszegyeníteni.² A fejedelem megtartotta a *régi magyar hadviselés* több módját; pl. a szekérsánczokat;³ de már arra is gondolt, hogy az alföldön a spanyol háborúban bevált *guerilla-harczot* folytassa.⁴

Leveleiből nagyon sok hasonló megjegyzést lehetne kijegeezni, a mik bizonyítják, hogy nem csupán olvasmányainak (főképen talán a Schola militaris modernának) hatása alatt állt. Mindig szívesen hivatkozott a gyakorlatra. Hadakozásának súlya abból állott, hogy a tárgyakat dolgainkhoz bárdolni s magát a dolgot véghezvinni törekedett. Mivel pedig *a rendszabás új dolog hazánkban*, azt mindenkinek tapasztalatból kell tanulnia. Ez ugyan lassú munka; de az időn erőt venni csak az Isten hatalmában áll.⁵ Éppen a szabadságharcz első esztendejében történt, hogy *Palocsay* György huszárkapitány magyarra fordította I. Lipót király hatvan pontból álló *hadi artikulusait*.⁶ Még abban az esztendőben szeptember 7-ikén Rákóczi is kiadta 21 pontú *hadi ediktumát*,⁷ a melyet a hadak számára 1704 januárius 19-ikén és május 14-ikén újabbak követtek, szintén 21 pontban,⁸

¹ 1706 május. Arch. R. I. 547.

² 1707 november 8. U. o. II. 135.

³ 1707 szeptember 27. U. o. II. 108.

⁴ Önéletrajz, 196.

⁵ 1708 április 13. U. o. II. 241.

⁶ Eredetije Thaly Kálmáné, Századok, 1873. 174. mutatvánnyal. Hadtört. Közl. 1895. 299.

⁷ Közli Bányai K., Tört. Tár, 1904. 36—39.

⁸ U. o. 35. Thaly, Tanulmányok, 275—6. Erdélyi Nemzeti Múzeum, Kemény-gyűjt. 37. kötet.

július 1-én pedig egy utasítás a táborórség számára.¹ Már november 13-ikán figyelmeztette a vármegyéket, hogy több ezredbe behozta a hadi szabályzatokat, melyek a külföldön jó sikerrel jártak. «Lehet azért öröme a nemes vármegyének ily *isteni munka* által nemzetünknek lett rendbeveretése s abból következhető nagyobb szerencséje a szegénységnek is».² Ismeretes a fejedelemnek 1705 május elsején kelt hadi utasítása³ és utasítása a várparancsnokok számára.⁴ Magát a császári regulamentumot a fejedelem csak 1705 október 6-ikán kezdte tanulgatni;⁵ de a részben ennek nyomán szerkesztett ideiglenes hadiszabályzat 47 pontjával október 12-én már annyira kész volt, hogy kinyomatás végett átküldhette Bercsényinek.⁶ A fővezérnek azonban aggodalmai voltak s így a fejedelem elnöklete alatt 1706 februárius 6—8-ikán még egyszer átmentek a szövegen⁷ és csak azután nyomatták ki.⁸ Más keresztény nemzetek dicséretes példáját követték — a bevezetés szerint — addig is, míg több dolog és állapot bővebb leírásával készülni kezdett haditörvényeik és egyéb rendszabásaik feltett szándékuk szerint kiadatnának. Ezeket a szabályokat a katonák előtt többször kellett fölolvasni. A fejedelem a székely hadi tiszteket külön is utasította szigorú megtartásukra, a mi annál érdekesebb, mert a székely hadak a császári hadiszabályzatok fordítójának, *Pulocsay* Györgynek parancsnoksága alatt állottak.⁹

A haditörvényeknek az ország törvényeiből való kikeresés-

¹ Thaly, Hadtört. Közl. 1895. 299—304. Július 24-ikén is szigorúan tiltotta az edictumok és a hadi regula ellen való dolgokat. Hornyik, Kecskemét tört. IV. 305.

² Hornyik, u. o. IV. 335.

³ Thaly a Ludovika Akadémia Közlönyében, 1876.

⁴ Megjelent Egerben, 1705. Thalyé.

⁵ Arch. R. I. 8.

⁶ Magyar Könyvszemle, 1899. 319.

⁷ Szendrei, Miskolcz tört. II. 336—7.

⁸ Hadi Regulák avagy articulások. Nagyszombat, 1706. 8-r., számozatlan 11 lap. Ismerteti Thaly, Tanulmányok, 315—327.

⁹ Rákóczi a székely tisztekhez 1706 május 26. Erdélyi N. Múzeum, okl. törzsgyűjt.

sére¹ az ónodi gyűlés 1707 június 18-ikán bizottságot küldött ki, a mely 21-ikén már bemutatta a teljesen kész hadiszabályzatot.² Ezt a fejedelem július 5-ikén szentesítvén, Lőcsén 2000 darabban kinyomatta,³ s több százat saját aláírásával és pecsétjével is ellátott. Magyarul és latinul adta ki, hogy az idegen tisztek is használhassák. Magyar műszavainak egy része az 1869-ben fölállított magyar honvédség szabályzataiba is átment. A fejedelem úgy hitte, hogy mikor kezünkbe vesszük a jó rendtartás erejét és ahhoz mérjük hazai természetünket, mely a német ellenségénél többet kibír, továbbá népünknek számosabb, virgonczabb, frisebb munkabírását, a magyarnak veleszületett vitézkedő vérmes indulatát: ellenségünk kezéből, igenis, kivesszük hatalmaskodó eszközeinek s fegyverének erejét. Mivel a *fizetés* a rend és az engedelmesség zabolája, első sorban a tisztek, az altisztek és a közlegények fizetését szabta meg. Azután megállapította az *ezredek létszámát, a tisztek kinevezése és elmozdítása módját, a mezei és kerületi tábornokok hatáskörét, az udvari vagy testőrző hadak, tüzérség és helyőrségek szabályait*. Ezredesektől fölfelé a tisztek kinevezése jogát magának tartotta fenn; a többiét megosztotta a fő és vezénylő tábornokok s az egyes ezredek közt. A második rész a hadak fizetéséről, ruházataról, az ezredek pénztáráról szolt s kivette a katonaságot a közterhek viselése alól. A harmadik rész a hadi-

¹ 1706 december 12-én Bercsényi ezzel már foglalkozott. A mint a fejedelemnek írja, kihagyta a regulamentumból a beszállásolt hadak borítalát. «Miért? Ut gratia principis locum habeat. (Hogy alkalmom legyen a fejedelem kegyelmére.) Ha már nagyságodnak udvarol a regulamentum: egy pohár bort ő kegyelmének, — egész kvártély s vendégség lesz belőle!» Arch. R. v. 336. 1707 februárius 15-ikéről azt írta, hogy körülbelül négy nap múlva fejezi be a regulamentumot, mert több dolga van vele, mint vélte. U. o. 360.

² Századok, 1895. 850—1., 854—5., 922—8. Ismerteti Thaly a Tanulmányokban, 278—294. Erdély számára a fejedelem a hadiszabályzatot Terebesen 1707 szeptember 3-án némi módosítással és pedig az országgyűlésre való hivatkozás nélkül, fejedelmi méltóságának teljességénél fogva adta ki. Thaly, u. o. 295—6.

³ Murányba még 1708 szeptember 6-án is 823 darab edictumot, 734 regulamentumot küldtek. Tört. Tár, 1882. 571.

szemlékkel, ujonczozással, lovasítással, s a fegyverek és ruházat szolgáltatásával foglalkozott; a negyedik a téli szállásokkal, az ötödik a hadi pénztárakkal és a hadak fizetésével, a hatodik a hadbiztosság intézményével, a hetedik pedig, nagy általánossággal a haditörvényekkel.

Ugyancsak 1707-ben jelentek meg «a magyarországi konfederált nemes státusok és rendek részéről szabott *hadí regulák, ediktumok és törvények*»¹ a melyek tizenkét címre és sok szakaszra osztva tartalmazzák az első rendszeres magyar katonai büntető törvénykönyvet.²

Abban a meggyőződésben, hogy «a jó rendtartás és annak bizonyos igazgató regulái nélkül a hadakozásnak hasznosan és boldogul folyni nem lehet»,³ a hadiszabályzatokat folytonosan kiegészíteni és javítani igyekezett. Így a beszállásolás módját,⁴ a támadás, üldözés és hátrálás ügyét.⁵ Regulamentum számára megy a munkácsi vár védelmére kiadott utasítása is.⁶

Bizonyára szükségét érezte a *gyakorlati szabályzatok* elkészítésének is. Ezek még XIV. Lajos korának első felében is nagy ritkaságok voltak. Orániai Móríciz már 1597-ben készített utasítást a pikák és puskák kezeléséről, de pl. Poroszország első gyalogsági szabályzata a puskákkal való bánásról csak 1702-ben kelt, Schulenburg Szászország első Exercier-Reglement-jét a gyalogság és Flemming a lovasság számára csak 1704-ben készítette el. A puskával való gyakorlatok szabályzatát Rákóczi alkalmasint lefordította, de csak a nemes testőrétől, veszprémi *Badicz* Ferencztől följegyzett 36 vezényszó maradt reánk.⁷ Irányt általában véve a császárnak képes Exercitium militarija

¹ Ívrétű 14 íven, vagyis 28 számozatlan levelen Nagyszombatban nyomatták ki.

² Thaly, Tanulmányok, 297—315.

³ Rákóczi. 1706. Tört. Tár, 1895. 558.

⁴ 1706 december 5. Nagyszombati magyar-latin nyomtatvány, 1706.

⁵ Hadiparancs alakjában 1710 februárius 25. Hadtört. Közl. 1892. 273—7.

⁶ 1711 februárius 10. Arch. R. III. 572—590.

⁷ Közli Thaly a Századokban, 1868. 741—2. A régibb kurucz vezényszavakra nézve l. Stripszki Hiaodor értekezését a Századokban (1909).

adhatott,¹ csakhogy a német vezényszavakat magyarokkal pótolták.² «Az ausztriai Ház megigéri most, — írta Bercsényi a fejedelemnek³ — hogy *holl still fon süs!* «(Halt! Still vom Schüssen!)» Tudom én azt, — tréfált máskor⁴ — rechte um, khert aich! Mindjárt ott fordulok, a hol parancsolja felséged!» A szécsényi gyűlésről írt latin gúnyiratban németül beszél a rendes katona: «Brauchst Geld, brauchst Curaschi; nichts Geld, nichts Curaschi!» Már a zsoldos katona legalább káromkodik egyet magyarul: «Ebteremtette!» Károlyi pedig magyarul kiáltja: «Csak rajta! Csak rajta!»⁵ Sokat küzdött Rákóczi a «Rajta, Miska!» csatakiáltás hívei ellen;⁶ de — a hogy Pálffy mondta, ki Rákóczi szerint maga is németül szolgált a németnek,⁷ minduntalan «kard, ki kard!» lett a dologból⁸ A hol — a kurucz nóta szerint — német sas vert fészket, mindenütt berdót (Wer da?) kiáltoztak;⁹ míg a fejedelem táborában a tót kurucz is «magyarul szpivált».¹⁰

¹ Megvolt gróf Forgách Simon könyvei közt. Századok, 1882. 537.

² A kurucz katonai műszavak egy része német és franczia maradt; pl. adjutant, artoleria (Artillerie), aufpot (Aufgebot, népfelkélés), berdo (Wer da?), bogácsia, brigadéros, fasina, feldbábel (Feldwebel), flinta, generalstób, Haupt Wacht, infantéria, Kherausz (Gewehr heraus!), lajdinont vagy lajtenant, lavéta, marschutta (Marsch-Route), mundirung, muntir, order, placzmajor vagy Plotzmajor (még Munkácson is!), postirung, parátsoft vagy prajtsoft (Bereitschaft), ravelin, regiment vagy regyiment, reklutázás, rekruta, remunda, rostog (Rasttag), silbokt (Schildwacht), spanis rsjter, torup (troupe), volenterség stb. Ezek a szók Rákóczi leveleiből valók.

³ 1704 szeptember 12. Arch. R. IV. 136.

⁴ 1709 október 7. U. o. VI. 366.

⁵ Thaly, Adalékok, II. 83–84.

⁶ 1711 április 18. Károlyi önéletírása, II. 377.

⁷ 1711 márczius 28. Arch. R. III. 603.

⁸ Thaly, Adalékok, II. 268.

⁹ U. o. II. 375–6.

¹⁰ Károlyi emlékirata, Századok, 1874. 330., 340. Takáts Sándor, kísérletek a magyar haderő feloszlására. U. o. 1904. 302. Később, 1706. januárius 22-ikén, Károlyi hajlandó volt százezer német lovas és gyalogkatonát meghagyni az országban, de úgy, hogy ezek mindenben magyaroktól függenek és az ország belsejében seholse állomásozzanak. Károlyi-okl. v. 367.

Károlyi Sándor 1703-ban nem vehette rá I. Lipótot a magyar nemzeti hadsereg megalkotására.¹ Ennek újjászületése Rákóczi nevéhez fűződik. 1705 újesztendő napján a szenátusa az ő javaslatára mondta ki a rendes magyar hadsereg fölállítását;² s az ő halhatatlan érdeme, hogy ezt a sereget nemcsak tanítani, hanem lelkesíteni is tudta. Igazi renaissance volt ez: a régi magyar hadviselésnek az európai hadakozáshoz való alkalmazása. A fejedelem, míg reformjaiban gátolta, gyakran kifakadt a régi magyar hadakozás, különösen a Thököly-féle hadviselés módja ellen; de idővel elősmerte, hogy «rekurrálnunk kell a mi magyar artikulusunkhoz, a mely még régi eleinktől hagyattatott ránk».³ A könnyű lovasság, szétszórt csatározás, portyázás, apró harcok, meglepetések⁴ és lesek,⁵ a falvak fölégetése, a falvak üresen hagyása az ellenség előtt,⁶ a nép erejének megfeszítése együttevén okozták, hogy a nemzet a világ egyik legjobb hadseregével, a császárral szemben nyolcz esztendőig a sikernek sok reményével küzdhetett. Rákócziról elmondhatni, a mit ő másokra értett, hogy «jó a magyar, ha jól vezetik».⁷

MÁRKI SÁNDOR.

¹ Thaly, Adalékok, II. 375—6.

² Szalay, VI. 230.

³ Rákóczi 1709 augusztus 3. Arch. R. II. 509.

⁴ Azonban a kuruczok is gyakran meglepni engedték magukat s ilyenkor mindig vereséget szenvedtek. (Rákóczi eml. 104., 282., 283.) «Gyarló sikere szokott lenni a mi hadaink között az olyan aktusoknak — írja a fejedelem (Arch. R. II. 509.) — a hol idejök nincsen a hozzá való készülésre: obruáltatnak az ellenség hirtelen való jövetelétől».

⁵ A lest Rákóczi már legelső támadásainál alkalmazta. (Eml. 39.) Erre az alföldi homokbuczkákat nagyon alkalmasnak tartotta. (U. o. 156.) Szerinte a mulatozó (hanyag) parancsnokok minden próbája abból áll, hogy messze helyezvén a lest, maguk sohasem támogatják; azért a közrend bizalmatlan is irántuk. (1708 augusztus 24. Arch. R. II. 305.) «Szoros földön = (defilé-vidéken) — mondta máskor — vagy harczolnunk kell, vagy csalokat vetnünk». (1710 januárus 31. U. o. III. 13.)

⁶ Ez különösen 1706 óta, mind gyakoribb. Arch. R. I. 446—7., I. 540., II. 96., 109., 343., III. 171., VI. 289. stb.

⁷ 1709 szeptember 16. Arch. R. II. 534.

EMERICUS TECKELY

Egykorú rézmetszet után.

Dr. Szendrei János gyűjteményében.

THÖKÖLY IMRE FEJEDELEM.

